

- Сочинська-Сибірцева // Економічний вісник Донбасу. – Луганськ : Видавництво державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – 2013. – № 2(32). – С. 229-232.
11. Филиппова І.Г. Контролінг як технологія управління організацією : навчальний посібник / І.Г. Филиппова, В.Г. Сумцов, Г.С. Балахнін. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – 240 с.
 12. Галушак, В. Л. Функції фінансового менеджменту в банку / В. Л. Глушак // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2010 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Т. 1. – С. 76-77.
 13. Мусієнко О.М. Специфіка управління портфелем цінних паперів у контексті реалізації інвестиційної діяльності банку / О.М. Мусієнко // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» – 2013. – Вип.23. – С. 315-318.
 14. Останкова Л. А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками: навч. посіб. / Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
 15. Великоіваненко Г. І. Ієрархічна модель оцінки інвестиційної привабливості підприємства / Г. І. Великоіваненко, К. М. Мамонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalteka.ru/books/doc_details/920.

Чмутова І. Н.

Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

ТЕХНОЛОГИЯ АНАЛИЗА ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ЕГО ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Резюме

Исследованы вопросы технологизации управления в банках. Обоснована технология анализа инвестиционного портфеля банка и определено ее место в технологии управления финансовой деятельностью. Определены составляющие анализа инвестиционного портфеля банка: анализ его структуры и динамики, доходности, риска, а также анализ инвестиционной привлекательности активов, входящих в инвестиционный портфель.

Ключевые слова: банк, технологии управления, финансовая деятельность банка, инвестиционный портфель, технология анализа.

Chmutova I. M.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ANALYSIS TECHNOLOGY INVESTMENT PORTFOLIO TECHNOLOGY MANAGEMENT AS A PART OF ITS FINANCIAL ACTIVITIES

Summary

The problem of management technologization in banks is investigated. The technology of investment portfolio analysis is justified and its place in the technology of financial management is defined. The composition of investment portfolio analysis is defined, which includes: analysis of its structure and dynamics, profitability, risk and analysis of assets investment attractiveness.

Key words: bank, managing technology, bank finance activity, bank investment portfolio, technology of analysis.

УДК 336

Шейко О. П.

Інститут магістерської та післядипломної освіти

Університету банківської справи Національного банку України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретичні та правові аспекти кредитування фізичних осіб в Україні. Проаналізовано сучасний стан ринку банківського споживчого кредитування в Україні, визначено етапи його становлення та проблеми, що стримують розвиток. Окреслено напрями підвищення ефективності кредитування фізичних осіб в Україні.

Ключові слова: споживче кредитування, кредитоспроможність кредитний ризик, онлайн-кредитування, позичальник, кредитор.

Постановка проблеми. Значну роль у задоволенні виникаючих потреб населення, підвищенні його життєвого рівня, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни відіграє така форма кредиту, як споживчий кредит, що надається населенню для задоволення різноманітних споживчих потреб. У макроекономічному

плані споживчий кредит збільшує сукупний платоспроможний попит на предмети споживання і послуги, що стимулює розширення обсягів їх виробництва.

Дослідження стану банківської системи України свідчить, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було спри-

чинене проблемами в кредитній діяльності. Значні збитки за цим напрямом зумовлені невчасною сплатою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів і нерентабельним їх розміщенням. Несприятливі економічні та політичні процеси в Україні негативно впливають на фінансову стійкість банків, довіру до банківської системи та безпосередньо на розвиток споживчого кредитного ринку. Сьогодні важливе місце у пошуку шляхів виходу України з кризового стану займає формування ефективної кредитної системи, удосконалення форм кредиту, впровадження нових кредитних продуктів, що надаються банками населенню, з врахуванням зарубіжного досвіду, розвиток ринкової інфраструктури, пов'язаної з наданням споживчих кредитів, а також нормативно-правового забезпечення споживчого кредитування.

Виходячи з цього, актуальним є аналіз сучасного стану ринку споживчого кредитування в Україні та з'ясування причин і чинників, що стримують його розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання та проблеми кредитування населення на споживчі потреби досліджували вітчизняні і зарубіжні учені-економісти, зокрема: Л. Абалкін, А. Іларіонов, А. Мороз, А. Некипілов, М. Осьмовий, В. Лагутін, В. Вітлінський, В. Міщенко, М. Савлук, С. Римар, Т. Остапшин, О. Заруба, І. Лукінов, Б. Луців, І. Ковалишин, а також Дж. Сінкі, П. Роуз, Р. Гросіан, Дж. Вулфел, Дж. Сакс, А. Ослунд, Л. Тейлор та інші. У своїх працях вони висвітлюють питання, що стосуються теорії і практики споживчого кредитування, організації кредитного процесу, управління кредитними ризиками, розроблення і впровадження кредитної політики банку.

В економічній літературі та законодавчо-нормативній базі на даний час немає єдиного підходу до визначення сутності споживчого кредиту. Аналіз наукової літератури показує, що основними визначеннями терміну «споживчий кредит» є наступні:

За визначенням В. Міщенка [1, с. 4], споживчий кредит – це кредит, який надається фізичним особам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово. Споживчий кредит характеризує відносини, що виникають з приводу фінансування потреб кінцевого споживання. За визначенням С. Римар [2, с. 17] споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору. В роботах А.М. Мороза та М.І. Савлука [3, с. 113] споживчий кредит – це кредит, що спрямовується на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання. У ролі кредиторів виступають комерційні банки, ощадні каси й асоціації, ломбарди, кредитні спілки, підприємства й організації. Між банками і населенням може існувати посередник, наприклад торговельна організація. Об'єкти споживчого кредитування – це затрати, пов'язані із задоволенням потреб населення для купівлі товарів в особисту власність, а також затрати інвестиційного характеру на будівництво і підтримку нерухомості. Спірним серед економістів є питання щодо надання споживчого кредиту юридичним

особам. На думку деяких учених, юридичні особи можуть отримувати споживчий кредит. Отже, проблеми кредитування банками населення на споживчі потреби потребують подальших досліджень, особливо з урахуванням новітніх реалій української економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Українська банківська система не є досконалою та має місце неврегульованість діяльності комерційних банків з чинним законодавством. Ситуація з кредитуванням фізичних осіб, а саме споживче кредитування, потребує реформування, адже на сьогодні відсутні нормативно-правові акти для врегулювання споживчого кредитування і захисту прав споживачів. Окремі аспекти споживчого кредитування регулюються Цивільним кодексом України, окремі – Законом України «Про захист прав споживачів», окремі – іншими законодавчими актами, але спеціального законодавчого акту, в якому б комплексно регулювалися всі аспекти споживчого кредитування в Україні досі не має, що у першу чергу негативно відображається на рівні захисту прав фізичних осіб – споживачів, як боржників у відповідних договорах. З іншого боку правова невизначеність у цій сфері негативно впливає і на комерційні банки, які в цих умовах не можуть належним чином організувати відповідну діяльність та визначитися з її плануванням [4].

Незмінною залишається практика приховування банками від клієнта достовірної та повної інформації про вартість і умови надання кредиту, незважаючи на внесення у вересні 2011 року численних змін до законодавства у сфері кредитування. Відповідно до Постанови Правління Національного банку України № 168 «Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту» банки зобов'язані перед укладенням кредитного договору надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування та орієнтовну сукупну вартість кредиту, тип відсоткової ставки і можливості її зміни, умови дострокового погашення та графік платежу [5]. Для уникнення обов'язкового виконання цих умов як засіб оформлення кредиту банки почали використовувати заяви-оферти. За ними позичальники самі «пропонують» банку погодитися на умови договору, що розроблений цим же банком. Таким чином, кредитори уникають відповідальності за включення незаконних умов до договору надання кредиту, а позичальник не зможе відкликати згоду на укладення договору. Дієвим механізмом заохочення споживача до отримання ним кредиту є незначна відсоткова ставка у рекламному оголошенні. При цьому вартість кредиту фактично переноситься з відсоткової ставки на комісію, яку позичальник сплачує щомісяця. В такому випадку ефективна ставка за кредитом може бути більшою від 100%. Незнання позичальником рівня ефективної відсоткової ставки робить недоступним точний розрахунок фінансових можливостей, відповідно збільшує ризики неповернення, що може негативно позначитися на вкладниках банку, який надає кредит. Характерною рисою після кризового кредитування є нав'язування банками додаткових послуг при укладенні договорів споживчого кредитування. Серед таких послуг пропонується страхування здоров'я/життя позичальника та оформлення кредитної картки.

В українських реаліях нормативно-правовий акт може бути дієвим лише за умови знання та усвідомлення населенням своїх прав. Тільки шляхом відстоювання своїх інтересів споживачі можуть завадити реалізації недобросовісних схем кредитування. Незацікавленість у відстоюванні власних прав, незнання на належному рівні законів України свідчить про ще одну сучасну проблему – низький рівень фінансової грамотності населення.

Регулювання споживчого кредитування на даному етапі є проблематичним та виникає багато перешкод. Розвитку кредитних програм комерційних банків для населення сприятиме зниження процентних ставок, дотримання прозорості фінансових відносин, чітке правове регулювання, створення єдиного бюро кредитних історій на всій території України, розвиток банківської інфраструктури (збільшення кількості інформаційних кіосків банку, банкоматів, POS-терміналів [6]).

Мета статті. Дослідження й аналіз умов і тенденцій розвитку споживчого банківського кредитування, визначення проблем та окреслення напрямів підвищення ефективності кредитування фізичних осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток споживчого кредитування забезпечує зростання не лише банківської системи, а й економіки в цілому. Проте споживче кредитування пов'язане зі значними ризиками, головним серед яких (за обсягом вкладень і ступенем невизначеності результату) є кредитний ризик. Споживче кредитування в незалежній Україні розвивалося нерівномірно. Проведений аналіз дає змогу відокремити кілька етапів його становлення та розвитку.

Перший етап (початок 1990-х років) характеризується глобальними змінами в усіх сферах життя, переходом від адміністративної практики господарювання до ринкової. Це, в свою чергу, вплинуло на рівень заробітної плати, зростання безробіття, падіння виробництва і товарообігу. За таких умов споживче кредитування не могло розвиватися.

Другий етап (друга половина 1990-х років). Разом із налагодженням процесів в економіці починає розвиватися споживче кредитування, щоправда з високими процентними ставками. Зростає кількість банків, які здійснюють споживче кредитування, розпочинається їхня співпраця з торговельними мережами, зростає кількість кредитних програм.

Третій етап (2000-2006 рр.). Триває зростання кількості банків, котрі надають споживчі кредити, спрощується процедура їх оформлення, але реальні відсоткові ставки все ще залишаються високими. Розвивається парабанківська система (кредитні спілки, ломбарди). Характерною для цього етапу є поява на ринку такої кількості банків і небанківських фінансових установ, яка необхідна для появи конкуренції – з'являються нові кредитні продукти та їх агресивна реклама.

Четвертий етап (2006-початок 2009 рр.) – кредитна експансія. Цей період необхідно розділити на два періоди. В першому банки, що мали доступ до дешевих ресурсів із-за кордону, з метою отримання надприбутків почали надавати кредити, причому переважно у валюті залучених ресурсів і без необхідної перевірки кредитоспроможності позичальників у повному обсязі. Через світову фінансову кризу, котра суттєво впливала на фінансовий ринок України та низку інших чинників,

зокрема девальвацію гривні, більшість позичальників не змогла виконати свої зобов'язання перед кредиторами. Результатом другого періоду стало фактичне призупинення надання нових споживчих кредитів і вельми повільне збільшення обсягів кредитування в подальшому.

П'ятий етап (від другої половини 2009 р. дотепер) – поступове відновлення споживчого кредитування. Банки почали приділяти більше уваги оцінюванню кредитоспроможності позичальників, суворіше контролювати ризики своєї діяльності. Спостерігається поступове зменшення проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків, робота щодо повернення заборгованості триває [7, с. 228].

Згідно з **Метою дослідження** необхідним вважаємо проведення ретроспективного аналізу розвитку споживчого кредитування в Україні, починаючи з 2006 р. Його динамічний розвиток спричинила низка чинників: стабільне зростання потреби населення в додаткових фінансових ресурсах; зацікавленість банків у розвитку цього продукту завдяки його високій дохідності й додатковим доходам, які супроводжують надання споживчих кредитів; вихід на український ринок міжнародних банків, котрі мають у своєму розпорядженні дешеві кредитні ресурси материнської компанії, а також послаблення вимог цими банками щодо надання кредитів.

За офіційними даними НБУ, стрімке зростання темпів кредитування банками населення досягло максимуму в 2008 році, а розмір банківських кредитів, наданих фізичним особам складав 185 млн. грн. Збільшення кредитування відбулося переважно за рахунок примноження обсягу наданих споживчих кредитів (у тому числі автокредити), питома вага яких становила 60-70% від загальної суми. У той час банки проводили агресивну кредитну політику, оскільки пріоритетом була максимізація прибутку за рахунок розширення кредитування без достатнього врахування рівня ризику. З початком фінансової кризи кредитування фізичних осіб почало суттєво зменшуватися, погіршився рівень платоспроможності населення, що стало наслідком скорочення робочих місць. У 2012 р. обсяг споживчих кредитів становив 125 млн. грн. (див. рис. 1).

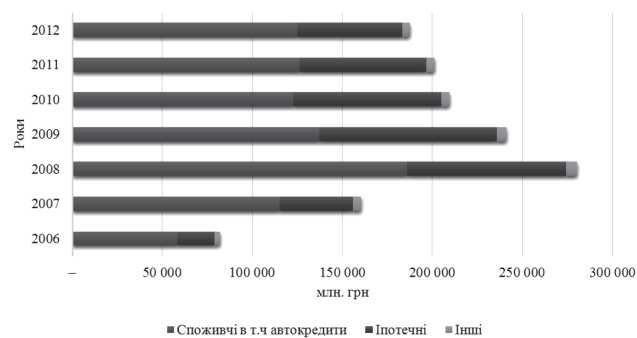

Рис. 1. Обсяги банківських кредитів, наданих фізичним особам у 2006-2012 рр. (станом на кінець року) [8]

Більша частка споживчих кредитів у 2006-2008 рр. видавалася банками в іноземній валюті і становила 55-65%. Величезний попит на кредитні кошти в іноземних валютах виник завдяки стабільному курсу гривні впродовж тривалого періоду (див. рис. 2.).

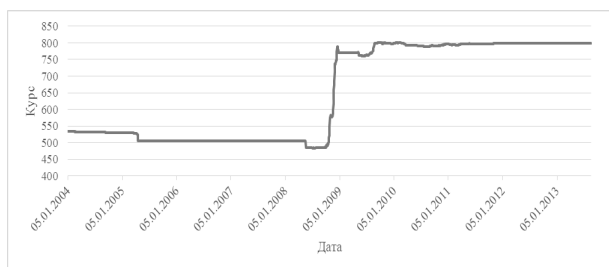

Рис. 2. Динаміка офіційного курсу гривні щодо долара США в 2004-2013 рр. [8]

У зв'язку з знеціненням гривні майже на 50% позичальники опинилися в ситуації, коли їхні доходи, що не змінювалися, вже не давали змоги розраховуватися за валютними кредитами. Крім того, в Україні спостерігався дефіцит іноземної валюти. У червні 2009 року Національний банк України заборонив використання іноземної валюти для кредитування позичальників – фізичних осіб. Упродовж 2009 р. і більшої частини 2010 р. українські банки майже не кредитували фізичних осіб (у середньому щомісяця видавалося кредитів на суму 3-4 млрд. грн.), натомість вони були змушені вирішувати проблеми, пов'язані з кредиторською заборгованістю [8]. У цей час відбулося значне підвищення процентних ставок за кредитами, істотно зменшилися терміни кредитування, вимоги до позичальників стали жорсткішими. Кредити надавалися лише клієнтам з абсолютною платоспроможністю й позитивною кредитною історією, а в деяких випадках – лише з поручителем.

Ознаки готовності ринку споживчого кредитування до відновлення окреслилися влітку 2010 року, коли почала відновлюватися довіра населення та суб'єктів господарювання до банківської системи. (див.рис.3).

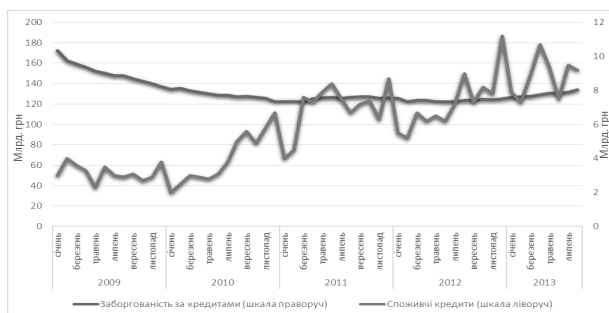

Рис. 3. Обсяги нових банківських споживчих кредитів, наданих фізичним особам, і заборгованість за ними в Україні в 2009-2013 рр. (станом на кінець місяця) [9].

Впродовж 2012 року та перших місяців 2013-го тривала тенденція до зростання відсоткових кредитних ставок у гривні, але вона була перервана конкурентною боротьбою між великими та меншими банками, за якої останні знизили ставки, провокувавши таким чином їх падіння на ринку. З січня 2013 року щомісячний обсяг нових кредитів становив близько 7 млрд. грн. Ця тенденція триває й дотепер, що дає підстави констатувати наявність попиту і пропозиції на споживчі кредити, тобто нової хвилі споживчого кредитування. Станом на 01.06.2013 р. лідером щодо кредитування фізичних осіб був Приватбанк із часткою 24,46% [9].

У регіональному розрізі за обсягами наданих споживчих кредитів лідерами є банки Київської (з містом Київ), Одеської, Дніпропетровської та Донецької областей. Станом на 31.06.2013 р. на ці регіони припадало 62% від загальної суми наданих в Україні споживчих кредитів. Така концентрація пов'язана із зосередженням фінансового та виробничого потенціалу держави в цих регіонах.

На сучасному етапі кредитування банки впроваджують кредитні продукти, які потребують мінімальних адміністративних витрат і дають змогу використовувати нові канали продажу. Таким продуктом перш за все є кредити, що видаються на кредитну картку. Набирає оберт серед населення онлайн-кредитування, тобто надання банківських послуг через мережу Інтернет, кеш-кредити. Менш активно банки будуть розвивати автокредитування, ріст обсягів якого зараз ускладнений не тільки конкуренцією на ринку і досить високою ціною цих кредитів, але і падінням попиту на автомобілі. Також на автокредитування впливає платоспроможність позичальників, які часто не можуть офіційно підтвердити свої доходи. Без перегляду податкової політики щодо ввезення автомобілів на територію України прогнозується у 2014 році падіння продажу автомобілів на 20%, та у свою чергу зазначене вплине на даний вид кредиту.

Таким чином, кредитування фізичних осіб є найбільш динамічним сегментом банківської діяльності в Україні Низка проблем, що існує у сфері споживчого кредитування, потребує негайного вирішення за допомогою заходів, здійснюваних як на макrorівні, так і на рівні окремої банківської установи.

Висновки і пропозиції. Враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що процеси, які відбуваються в сфері кредитування фізичних осіб, заслуговують значно більшої уваги з боку банківської спільноти і банківського регулятора. Для підвищення ефективності кредитування фізичних осіб в Україні слід вирішити наступні завдання:

1. Реформування нормативно-правової бази щодо споживчого кредитування.

2. Необхідно розробити заходи підвищення контролю за виконанням Постанови № 168 щодо правил надання інформації про умови кредитування та реальну вартість кредиту з метою унеможливлення використання банками різноманітних надуманих причин для уникнення обов'язкового розкриття інформації. Це може бути досягнуто шляхом визначення штрафних санкцій для банків у разі недотримання вимог чинного законодавства.

3. Для визначення кредитоспроможності позичальника – фізичної особи необхідно використовувати комплексні методи її оцінки. Поряд з цим необхідно створити та забезпечити функціонування загальнодержавного бюро кредитних історій; регіональні рейтингові агентства, які б концентрували інформацію про всіх потенційних позичальників. Банки повинні зосередитися на вдосконаленні внутрішньобанківських процесів та скорингових процедур, які помітно спростять оцінку потенційного позичальника під час надання банком споживчого кредиту.

4. Відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України, банкам необхідно формувати резерви у необхідних обсягах для покриття ризиків проблемної заборгованості. Використовувати в усіх банківських установах ко-

легіального методу авторизації кредиту, який забезпечує більш детальний контроль за наданням кредитів.

5. Для отримання банком конкурентних переваг по кредитуванню фізичних осіб банкам необхідно активно використовувати інструменти мар-

кетингу, а саме сегментацію та кластерний аналіз, з метою зменшення витрат банків на ринку роздрібного кредитування. Банки можуть створювати експрес-кредитування, а також «нішеві програми» для окремих груп позичальників, а саме пенсіонерів, студентів, туристів тощо.

Список літератури:

1. Міщенко В.І. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні / В.І. Міщенко В.І., О.Л. Шаповал // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 3-9.
2. Римар С. Споживчий кредит – підвищення життєвого рівня споживачів / С.М. Римар // Банківська справа. – 2010. – № 4. – С. 16-20.
3. Гроші та кредит : підручник. – 5-те вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2010. – 598 с.
4. Петриквіва О., Цеberman М. Особливості організації споживчого кредитування: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prostobank.ua>.
5. Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджені постановою Правління НБУ від 10.05.2007 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua>.
6. Потребительское кредитование будет трендом 2014 года, Информационная служба Профи-Ньюм Банковский рынок Украины № 4 (1876), 13.01.2014, dana@bank.gov.ua.
7. Торубка Л. Споживче кредитування в Україні, сучасний стан і напрями розвитку / Л. Торубка // Вісник Університету банківської справи НБК, 2012. – № 3(12) – С. 227-230.
8. Статистичні випуски Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
9. <http://www.bank.gov.ua> – Офіційний веб-сайт НБУ.

Шейко Е. П.

Институт магистерского и последипломного образования
Университета банковского дела Национального банка Украины

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Резюме

Исследованы теоретические и правовые аспекты кредитования физических лиц в Украине. Проанализировано современное состояние рынка банковского потребительского кредитования Украины, определены этапы его становления и проблемы, которые сдерживают его развитие. Обозначены направления повышения эффективности кредитования физических лиц в Украине.

Ключевые слова: потребителское кредитование, кредитоспособность, кредитный риск, онлайн-кредитование, заемщик, кредитор.

Sheiko O. P.

Institute of Masters and Postgraduate Education
University of Banking of the National Bank of Ukraine

TRENDS IN DEVELOPMENT OF CONSUMER CREDITING IN UKRAINE

Summary

It was researched the theoretical and legal aspects of individuals crediting in Ukraine. It was analyzed the current state of the banking market in consumer crediting in Ukraine, determined the stages of its formation and the problems that hinder development. It was designed directions for increasing the efficiency of consumer crediting in Ukraine.

Key words: consumer crediting, credit risk, creditworthiness, online-crediting, borrower, creditor.